

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2009

Αρχαία Κατεύθυνσης

Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλη Ηθικά Νικομάχεια

(Ενότητα 4)

« Οὐτω δὴ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πρῶττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἀδικοί, πρῶττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρροεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοί. Ὅμοιος δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς. Οἱ μὲν γὰρ σῶφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφονται, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὐτωσὶ. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται. [...]»

(Ενότητα 7)

« Ἐν παντί δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς. Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἔστιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ μῆτε πλεονάζει μῆτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἐν, οὐδέ ταυτὸν πᾶσιν. [...] Οὐτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἐλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.»

(Ενότητα 10)

« [...] Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἔξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ὃ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἐλλείψιν· καὶ ἐτι τῶ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἐν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Τα αποσπάσματα από τις ενότητες 7 και 10 **να μεταφραστούν ολόκληρα.**

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. « Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται »:

Ποια είναι η καινούργια αριστοτελική έννοια που εισάγεται στο συγκεκριμένο χωρίο; Αφού εντοπιστεί, να δοθεί ο ορισμός της και να διευκρινιστεί ο τρόπος απόκτησής της. (Ενότητα 4)

B2. Ποια κριτήρια χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να προσδιορίσει τα είδη της μεσότητας και ποιο είδος έχει άμεση σχέση με την ηθική αρετή; (Ενότητα 7)

B3. ἔχρησάμεθα, λαμβάνομεν: να γραφούν δύο ομόρριζα και δύο συνώνυμα των παραπάνω ρημάτων (τα συνώνυμα να είναι ρήματα και να προέρχονται από την αρχαία ελληνική).

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.

(Ενότητα 7)

Σε καθετί λοιπόν που παρουσιάζει συνοχή και μπορεί να διαιρεθεί μπορούμε να πάρουμε ένα κομμάτι μεγαλύτερο (από το άλλο), ένα κομμάτι μικρότερο ή ένα κομμάτι ίσο (με το άλλο), και όλα αυτά είτε σε σχέση με το ίδιο το πράγμα

είτε σε σχέση με εμάς... Και λέω « μέσον σε σχέση με το πράγμα» αυτό που απέχει εξίσου από καθένα από τα δύο άκρα, που είναι ένα και το ίδιο για όλους· και λέω «μέσον σε σχέση προς εμάς» αυτό που ούτε είναι παρά πολύ ούτε είναι πολύ λίγο· και αυτό δεν είναι ούτε ένα ούτε το ίδιο για όλους. [...] Ἐτσι λοιπόν κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την ἐλλειψη και ψάχνει να βρει το μέσον και αυτό προτίμα (τελικά), και το μέσον όχι το σε σχέση με το πράγμα, αλλά το σε σχέση προς εμάς.

(Ενότητα 10)

Η αρετή, λοιπόν, είναι μία ἔξη που επιλέγεται ελεύθερα (από το άτομο) και βρίσκεται στο μέσον το σε σχέση με εμάς, το οποίο καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα (με τη λογική) που καθορίζει ο φρόνιμος άνθρωπος. Και είναι μεσότητα μεταξύ δύο κακιών, που η μία βρίσκεται από την πλευρά της υπερβολής και η άλλη από την πλευρά της ἐλλειψης. Και ακόμη με το νόημα ότι ορισμένες κακίες παρουσιάζονται ἐλλειπείς και άλλες πάλι υπερβολικές σε σχέση με αυτό που πρέπει, και στα πάθη και στις πράξεις, ενώ η αρετή και βρίσκει και επιλέγει το μέσον.

B.

B1. Ὅπως γίνεται φανερό από το χωρίο « καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται » η καινούργια αριστοτελική έννοια που εισάγεται στην ενότητα 4 είναι η λέξη ἔξις. Σε αυτό το απόσπασμα λοιπόν, ο φιλόσοφος αναφέρει ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας (δηλαδή οι ἔξεις) διαμορφώνονται από τις ὁμοίες ἐνέργειες, από το ότι δηλαδή πολλές φορές ἐνεργούμε « οὕτως ἢ οὕτως ». Η καθημερινή και συνεχής συναλλαγή μας με τους ανθρώπους μας κάνει δίκαιους ή ἀδίκους, η συνεχής άσκηση στο να μη φοβόμαστε τους κινδύνους μας κάνει ανδρείους ή δειλοούς, κ.τ.λ.

Άλλωστε εάν εξετάζαμε και τη σημερινή σημασία της λέξεως ἔξις θα βλέπαμε ότι πρόκειται για μία ιδιότητα - συνήθεια η οποία αποκτάται μέσω της επανάληψης κάποιων πράξεων ή μέσω της επίδρασης ὁμοίων συνθηκών. Προκειμένου να αποκτηθούν λοιπόν, οι ἔξεις εκείνο που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι ο τρόπος που επαναλαμβάνουμε τις ὁμοίες ἐνέργειες οι οποίες θα μας οδηγήσουν στην απόκτηση των ἔξεων αυτών. Επομένως, εάν επαναλαμβάνουμε πράξεις σωφροσύνης και ἀπέχουμε από τις ἠδονές γινόμαστε σῶφρονες. Εάν προσπαθήσουμε να αντιμετωπίσουμε τα πράγματα που μας προκαλούν φόβο γινόμαστε ανδρείοι. Σε αυτά θα πρέπει και πάλι να τονιστεί η ποιότητα που θα πρέπει να ἔχουν οι ἐνέργειες αυτές (στοιχείο το οποίο επισημαίνεται στην ενότητα αυτή) **οι οποίες θα πρέπει να είναι ίδιες με αυτές που θα κάνει κάποιος όταν θα γίνει κάτοχος της αρετής. Και αυτό θα το καταφέρει:**

α) ἔχοντας συνείδηση του τι πράττει,

β) ἔχοντας επιλέξει ενσυνείδητα τις πράξεις αυτές και ἔχοντας δηλώσει καθαρά την προτίμησή του γι' αυτού του είδους τις πράξεις και

γ) ἔχοντας κάνει τις πράξεις αυτές μόνιμο, σταθερό και αμετάβλητο τρόπο συμπεριφοράς.

B2. Για τον Αριστοτέλη «σε κάθετί που παρουσιάζει συνοχή και μπορεί να διαιρεθεί μπορούμε να πάρουμε ένα κομμάτι μεγαλύτερο από το άλλο, ένα κομμάτι μικρότερο ή ένα κομμάτι ίσο με το άλλο». Αν δούμε αυτό που λέει ο φιλόσοφος αναφορικά για παράδειγμα με μία ευθεία, που είναι ένα μέγεθος διαιρετό ἐπ' ἄπειρον, μπορούμε ὄντως να πάρουμε: α) ένα κομμάτι μεγαλύτερο (πλεῖον), β) ένα κομμάτι μικρότερο (ἐλαττον) ή γ) ένα κομμάτι ίσο με το άλλο (ἴσον). Το σημείο που θα χωρίζει τα δύο κομμάτια μπορούμε να θεωρήσουμε ότι είναι το αντικειμενικό μέσο (το σε σχέση προς τα πράγματα) αφού απέχει εξίσου από τα δύο άκρα, το μέσο δηλαδή το «κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα». Σε σχέση προς εμάς όμως το σημείο αυτό είναι ένα από τα ἐνδεχόμενα μέσα. Αυτό συμβαίνει γιατί ο αριθμός των υποκειμενικών μέσων (των μέσων δηλαδή «πρὸς ἡμᾶς») μπορεί να θεωρηθεί ακόμη και ἄπειρος αφού σχετίζεται με τον αριθμό των ατόμων και το κάθε άτομο έχει το δικό του «μέσον». Η διαίρεση αυτή λοιπόν, μπορεί να γίνει ή «κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα», δηλαδή με αντικειμενικά κριτήρια, ή «πρὸς ἡμᾶς», δηλαδή με υποκειμενικά κριτήρια. α) Το μέσο, η μεσότητα «κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα» (αντικειμενική): είναι αυτό που απέχει ἴση ἀπόσταση από τα δύο άκρα της ευθείας, είναι το μέσο «κατά την αριθμητική αναλογία», είναι το αντικειμενικό μέσο, που είναι ένα και το αυτό για όλους, β) Το μέσο «πρὸς ἡμᾶς», σε σχέση με μας, το υποκειμενικό μέσο: είναι εκείνο που δεν είναι ούτε υπερβολικό ούτε λιψό, ούτε πλεονάζει ούτε είναι λιγιστό για μένα. Αυτό δεν είναι ούτε ένα ούτε το ίδιο για όλους.

Ἐτσι, το μέσο «πρὸς ἡμᾶς» είναι διαφορετικό από το μέσο «κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα» και γίνεται με μια άλλη λογική, όχι της αριθμητικής αναλογίας, αλλά με κριτήριο και μέτρο εμάς τους ίδιους, τη φύση μας. Όταν το άτομο βρει το μέσο με τη δική του λογική, τότε επιλέγει το υποκειμενικό μέσο, κάνει «πρᾶξεις». Επομένως, για τον Αριστοτέλη «η ηθική αρετή είναι προσωπική υπόθεση του καθενός», αφού δέχτηκε ότι υπάρχει η υποκειμενική, η ξεχωριστή για κάθε άτομο μεσότητα. Ο καθένας λοιπόν «αναζητά για τον εαυτό του το δικό του μέσον και ὀρίζει ο ἴδιος στον εαυτό του τον τρόπο με τον οποίο θα το πετύχει». Από αυτά που μόλις αναφέραμε καταλαβαίνουμε ότι η μεσότητα που έχει σχέση με την ηθική αρετή είναι η υποκειμενική μεσότητα.

B3.

ἔχρησάμεθα:

ομόρριζα: χορεία, χρηστικός.

συνώνυμα: μεταχειρίζομαι, ἔχω.

λαμβάνομεν:

ομόρριζα: λήψη, ἐργολήπτης.

συνώνυμα: αἰρῶ, δέχομαι.

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΧΑΣΙΑΚΗΣ
ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ